

УДК 316.6

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ЗНАХОДЖЕННЯ КОНСЕНСУСУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Іванченко С.М., старший науковий співробітник
Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України

Узагальнено результати емпіричної перевірки використання методу знаходження консенсусу з метою формування позитивного ставлення педагогів до освітніх інновацій. Метод знаходження консенсусу, адаптований для освітнього середовища, було застосовано під час групових дискусій у 14 групах. Учасниками дискусій були вчителі, директори шкіл, соціальні педагоги, психологи. Результати свідчать про досягнення консенсусу у більшості груп, позитивну динаміку при обговоренні окремих пунктів порядку денного. Проаналізовано умови успішного використання методу педагогами у своїй практиці та психологічні чинники, які цьому перешкоджають.

Ключові слова: громадська думка, групова дискусія, метод знаходження консенсусу, освітні інновації.

Иванченко С.Н. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА НАХОЖДЕНИЯ КОНСЕНСУСА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ

Обобщены результаты эмпирической проверки использования метода достижения консенсуса с целью формирования позитивного отношения педагогов к инновациям в образовании. Метод достижения консенсуса, адаптированный для образовательной среды, использовался при проведении групповых дискуссий в 14 группах, куда входили учителя, директора школ, социальные педагоги и психологи. Результаты свидетельствуют о достижении консенсуса в большинстве групп, позитивную динамику при обсуждении отдельных пунктов повестки дня. Проанализированы условия успешного применения метода педагогами в своей практике и психологические факторы, которые этому препятствуют.

Ключевые слова: общественное мнение, групповая дискуссия, метод достижения консенсуса, инновации в образовании.

Ivanchenko S.M. APPLICATION OF THE CONSENSUS METHOD IN EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Data generalization for application of the consensus method in educational settings, and the empirical study outcomes are presented. Consensus method was applied in the process of group discussion among 14 groups of educators. Participants were school teachers, headmasters, and psychologists. Findings show the consensus achievement in majority of the groups; positive dynamics in each point of agenda. Conditions for successful application of the method on practice, and some psychological barriers are discussed.

Key words: consensus method, educational innovations, group discussion, school teachers, public opinion.

Постановка проблеми. Успішне впровадження освітньої реформи можливо за умови здійснення ефективної комунікації з громадськістю з урахуванням інтересів як окремих груп населення, так і широкого загалу. З метою формування консолідованої громадської думки щодо освітніх інновацій на рівні окремих навчальних закладів, протягом 2017-2018 рр. проводилось емпіричне дослідження, одним з завдань якого була апробація методу знаходження консенсусу в освітньому середовищі. Знаходження консенсусу – метод прийняття такого рішення, яке схвалюють усі учасники дискусії, без утворення меншості та більшості. Консенсусний підхід гарантує врахування усіх думок, ідей та потреб зацікавлених сторін. Метод консенсусу може використовуватися у малій групі, місцевій громаді, професійному колективі, а також на рівні держави. Процес може відрізнятися залежно від розміру групи, але прин-

ципи залишаються незмінні: спільна мета, кооперація, довіра, достатня кількість часу тощо [1].

У соціальній психології цей метод відомий як метод прийняття групового рішення. Ми виходили з гіпотези, що прихід до консенсусу моделює формування консолідованої громадської думки на рівні окремої групи. Тут присутні ті ж самі процеси: організація діалогу між зацікавленими сторонами, обмін думками, дискусія, знаходження спільного рішення. Консенсус висвітлює процес досягнення згоди, а не лише результат. У процесі обговорення підвищується поінформованість, формується більш усвідомлене ставлення до питання, а також зближуються судження окремих індивідів. Процес досягнення консенсусу можливо використовувати для переконання людей у тому, що їхні інтереси беруться до уваги. Залучення до обговорення соціально значущих питань підвищує вмотивованість

учасників і дає їм відчуття причетності до важливих справ.

Постановка завдання. З метою перевірки цього припущення було розроблено програму групової дискусії за методом консенсусу для педагогів загальноосвітніх навчальних закладів і проведено дослідження з формування позитивного ставлення педагогів до освітніх інновацій. У даній статті нашим завданням буде узагальнити результати емпіричної перевірки використання методу знаходження консенсусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Консенсусний підхід та приклади його застосування описано у вітчизняній та зарубіжній літературі [1-4]. Метод знаходження консенсусу використовується частіше на практиці для розв'язання конфліктів у бізнесі, політиці, роботі громадських організацій. Досліджень з використанням цього методу в освіті, крім нашого власного дослідження, ми не знайшли. Раніше ми апробували цей метод у дослідженні якості освіти серед студентів вищого навчального закладу. Результати показали, що метод знаходження консенсусу має потенціал як для формування громадської думки, так і для прийняття групового рішення [5].

Виклад основного матеріалу дослідження. Емпіричне дослідження проводилося у 2017-2018 рр. на базі загальноосвітніх навчальних закладів у межах всеукраїнського експерименту, який проводить лабораторія соціально-психологічних технологій Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. Завданням, яке ми ставили перед собою, було навчити педагогів використовувати групову дискусію та метод консенсусу у своїй діяльності та сформуванню консолідовану думку щодо впровадження освітніх інновацій.

Процедура. На початку проводилося знайомство з методом консенсусу: визначалися правила ведення дискусії, регламент, ролі. Регламентом визначався вид консенсусу: «одноголосно», «одноголосно мінус один/два», а також умови блокування рішення. Далі проводилося групове обговорення запропонованого порядку денного, який складався з трьох питань: 1) запровадження у загальноосвітніх школах 12-річного терміну навчання, 2) підвищення якості середньої освіти; 3) необхідність інтеграції вітчизняної освіти до європейського освітнього простору. Кожне питання обговорювалося по колу, спочатку з'ясовувалися аргументи «за» та «проти», потім висловлювалися застереження та заперечення. За кожним пунктом проводилося коротке обговорення, у результаті якого шляхом голосування приймалося формулювання об-

говорюваного питання, прийнятне для всіх. Якщо під час обговорення виникали протилежні думки, проводилося проміжне голосування, щоб побачити, яким є розподіл думок. Після цього учасники вирішували, яка думка є більш прийнятною, і голосували вдруге.

На другому етапі учасники вчилися самостійно проводити дискусію за методом консенсусу. Вони формулювали порядок денний, пропонуючи різні питання; обирали з них одне і далі за процедурою проводили обговорення. Після завершення дискусії учасники заповнювали підсумкову форму. Стандартна дискусія триває дві – три години.

У дослідженні взяли участь педагоги Хмельницької, Херсонської, Чернігівської, Київської, Львівської обл., міст Запоріжжя та Києва. Серед учасників були директори та заступники шкіл, соціальні педагоги, вчителі, загалом 195 осіб. Було проведено дискусії у 14 групах, які склалися зі слухачів інститутів післядипломної освіти, учасників науково-практичних семінарів, конференцій (змішані групи) та членів колективу однієї школи: це вчителі, диктор та заступники, психологи (однорідні групи). Однорідні групи були представлені різними типами загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступеня: це столичні, обласні, районні та сільські школи (у тому числі спеціалізовані школи, гімназії та ліцеї). Кількість учасників у групі варіювала від 5 до 30 осіб.

Отримані результати розглядалися з двох позицій: 1) з'ясовувалося, чи вдалося групі дійти консенсусу; 2) аналізувалися індивідуальні відповіді на питання підсумкової анкети.

Досягнення консенсусу. Більшості груп вдавалося досягти консенсусу або суттєво наблизитися до нього. Процес обговорення був типовим, незалежно від складу групи. Можна лише зазначити, що групи, які склалися з представників різних навчальних закладів, тяжіли до більш незалежних відповідей, тоді як представники одного навчального закладу були більш згуртованими або одноставними у своїх відповідях.

Під час обговорення першого питання найбільш типовими аргументами «проти» запровадження 12-річного терміну навчання були такі: «тримати дитину у школі до 18 років складно, додатковий рік нічого не дасть». Наголошувалося на відсутності достатньої матеріально-технічної бази, відсутності Інтернету, особливо у сільських школах. Також часто згадувалися: відсутність мотивації до навчання в учнів; підручники не були розвантажені; держава поширює закордонний досвід, який не є

конструктивний; бракує врахування вікових особливостей дітей; відірвано від реформи в інших ланках освіти.

Найбільше зауважень учасники висловлювали щодо матеріального забезпечення, підвищення кваліфікації педагогів, узгодження програми середньої школи з іншими ланками освіти – вищою, професійно-технічною освітою; розвантаження навчальних програм. Особливо постало питання змін у початковій школі: учасники наголошували, що діти у шість років ще не готові до школи фізично, отже, потрібно створювати умови, які це враховують. До переформулювання обговорюваного питання додавалися такі пропозиції: «щоб там могли навчатися діти, які фізично не готові до класно-урочної системи»; «додати помічника вчителю, логопеда, психолога».

Відповідно пропозиції щодо умов, за яких учасники могли б підтримати запровадження 12-річного терміну навчання, стосувалися перепідготовки вчителів, зміни та розвантаження навчальних програм, запровадження профільного навчання, належної нормативно-правової бази, відповідних змін в інших ланках освіти (початкової, вищої тощо).

Після висловлення зауважень групи переформулювали питання, і тоді рівень його підтримки значно зростає. Перше питання «Як Ви ставитеся до запровадження у загальноосвітніх школах 12-річного терміну навчання?» переформулювалося на «Позитивно ставлюся до запровадження 12-річного терміну навчання за умови належної матеріально-технічної бази, кадрового та нормативного забезпечення тощо». Аналогічно переформулювалися інші питання. Отже, дискусія йшла навколо умов, за яких дана інновація може бути успішно впроваджена.

Досягнення консенсусу дуже сильно залежить від питання, яке обговорюється. Серед трьох питань порядку денного на початку ставлення до першого було переважно негативне, до другого – невизначене, а третє сприймалося цілком позитивно. Це відбилося на кінцевих результатах. Аналіз процесу обговорення за окремими питаннями показав наступне.

1. Щодо запровадження 12-річної освіти у більшості груп на початку було негативне ставлення. Деякі групи починали з «від'ємного» консенсусу (100% проти). У процесі обговорення групи або досягали консенсусу, або рухалися у цьому напрямку і могли дійти консенсусу після другого чи третього кола обговорень. Загалом консенсусу досягли лише 4 групи, решта суттєво наблизилися до нього.

2. Під час обговорення другого питання думки учасників сильно варіювали, оскільки уявлення педагогів про якість освіти дуже відмінні. Хоча зв'язок запровадження 12-річного терміну навчання з якістю освіти не був очевидним, групи доходили висновку, що світова конкуренція вимагає змін в організації навчання й за певних умов (які перераховувалися) якість освіти має підвищуватися. Загалом консенсусу щодо підвищення якості освіти досягли учасники 7 груп (50%).

3. Усвідомлення необхідності інтеграції в європейський освітній простір, реформування усіх ланок освіти згідно з європейськими стандартами. Останній пункт не викликав сумнівів, більшість учасників з самого початку була впевнена у необхідності євроінтеграції, консенсусу досягали швидко вже на першому колі обговорення. Отже, найбільшу підтримку має питання євроінтеграції освіти: усі 14 груп тут досягли консенсусу.

Аналіз індивідуальних відповідей. У підсумковій анкеті з'ясувалося, наскільки позитивно учасники оцінюють процес обговорення і результати дискусії.

За питанням чи вдалося групі дійти консенсусу, розбіжності у відповідях учасників були максимальні: від 0% до 100%. Більшість груп продемонструвала результат від 54% до 100%. Часто учасники не міняли свою особисту думку, але підтримували групову позицію. Також переважна більшість опитаних вважає, що подібне обговорення сприяє створенню спільної думки: від 66% до 100% опитаних.

У таблиці 1 наведено дані щодо збігу результатів колективного обговорення з індивідуальними думками. Більшість опитаних визнає, що результат обговорень збігається або частково збігається з їхньою особистою думкою. Не поміняли свою думку до 10% учасників у 6 групах з 14. Отже, у 8 групах усі учасники зазначили, що їхня особиста думка повністю або частково збігається з результатом колективного обговорення.

У другій частині дискусії групи самостійно формулювали порядок денний і проводили обговорення за стандартною схемою. Серед питань, які хвилюють педагогів, були такі: «Створення опорної школи внаслідок закриття основних шкіл громади»; «Як покращити матеріально-технічну базу школи?»; «Як педагогу пенсійного віку осучаснити мислення, модернізуватися?»; «Як подолати негативне мислення й створити позитивний імідж країни?»; «Впровадження інклюзивної освіти».

Підсумовуючи результати, можна виділити наступні умови успішного викори-

стання методу знаходження консенсусу на практиці. По-перше, потрібен достатній час на дискусію: якщо часу недостатньо, дискусія просто не розгорнеться. З іншого боку, якщо процес обговорення затягується, дискусія може стати непродуктивною. Право блокування може використовуватися для того, щоб унеможливити прихід до консенсусу. Крім того, група може дійти такого рішення, якого не хоче ніхто: відкидання усіх пропозицій призводить до появи такого рішення, проти якого ніхто не виступає, але яке не є ні ефективним, ні бажаним.

По-друге, результативність залежить від бажання учасників знайти спільне рішення, вмотивованість і зацікавленість. Також важлива майстерність ведучого, який може вивести дискусію у конструктивне русло навіть за наявності протистоянь між учасниками.

Аналіз отриманих результатів дозволив також виявити деякі психологічні особливості освітянської аудиторії, які утруднюють проведення таких дискусій.

Монологічність мислення. Особливості професійної діяльності педагогів сприяють домінуванню у них монологічного мислення, коли важливим є одна – правильна – відповідь, і не важливими є думки окремих людей. Тому педагоги не завжди розуміли завдання, яке стояло на першому етапі дискусії: зібрати усі відмінні думки учасників. Яскравим прикладом, який наочно ілюструє це явище, є вислів однієї з учасниць,

яка пробувала себе у ролі ведучого дискусії. Коли їй зауважили, що треба не висловлювати свою позицію, а зібрати думки інших, вона щиро здивувалася: «Навіщо? Я знаю правильну відповідь».

Стереотипність мислення. Під час обговорення порядку денного, коли пропонувалося визначити умови успішності впровадження інновацій, дуже часто висловлювалися судження: «Нічого не вийде, бо у нас нема матеріальної бази»; «Все одно міністерство зробить так, як хоче»; «Нам цього не дозволять». Тобто, замість того, щоб шукати варіанти розв'язання питання, деякі учасники відповідали за шаблоном або просто відмовлялися від пошуку.

Невміння слухати інших. Також поширеним серед освітян є брак дотримання правил ведення дискусії: коли обговорення ставало досить жвавим, усі починали говорити одночасно, не слухаючи інших. Деякі учасники просто не могли зупинитися, навіть коли їм робили зауваження про порушення регламенту.

Низький рівень суб'єктності педагогів. Суб'єктність педагога проявляється у ставленні до себе як до суб'єкта власної діяльності. На практиці педагоги часто не вважають себе суб'єктами прийняття рішень, не вірять, що можуть щось змінити у системі освіти, пасивно чекають рішень «з гори».

Враховуючи вищесказане, рекомендуємо запровадити для педагогів додаткові психологічні заходи, спрямовані на фор-

Таблиця 1

«Чи збігаються результати колективного обговорення з вашими індивідуальними відповідями?» (%)

№	Склад учасників	NN	Так	Частково	Ні
1	Соціальні педагоги, слухачі Хмельницького ОІППО	15	20	73	7
2	Вчителі, методисти, директори, соціальні педагоги, психологи. Чернігівська обл.	11	82	18	0
3	Заступники директорів шкіл з НВР, слухачі Херсонської Академії неперервної освіти	27	56	41	3
4	Вчителі, методисти, директори, соціальні педагоги, психологи. Ніжинський обл. пед. ліцей	20	60	40	0
5	Студенти, викладачі (профтехосвіта, вища освіта). Університет менеджменту освіти, м. Київ	10	20	80	0
6	Вчителі, методисти, директори, психологи, батьки. Mini-Edcamp м. Київ	11	72	28	0
7	Вчителі, директори шкіл. Київ, виставка освіти	5	80	20	0
8	Навчально-виховний комплекс м. Херсон	14	93	0	7
9	Загальноосвітня школа (Львівська обл.)	10	10	80	10
10	Спеціалізована загальноосвітня школа м. Київ	10	40	50	10
11	Спеціалізована загальноосвітня школа м. Хмельницький	30	40	50	10
12	Гімназія (Київська обл.)	13	38	62	0
13	Загальноосвітня школа (Київська обл.)	10	80	20	0
14	Навчально-виховний комплекс м. Запоріжжя	9	89	11	0

мування або підвищення рівня володіння наступними компетенціями: активне слухання; діалогічне мислення; комунікативна компетентність; рефлексивна позиція; толерантність до невизначеності.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження показало, що метод знаходження консенсусу є перспективним для налагодження взаємодії учасників навчально-виховного процесу, оскільки дозволяє підвищити рівень обізнаності громадян щодо освітніх реформ; сформулювати проактивну позицію щодо їх впровадження; покращити діалог щодо проблем школи у контексті освітніх нововведень; сформулювати готовність до впровадження освітніх інновацій.

Процес досягнення консенсусу не відрізняється у різних групах: у змішаних і однорідних групах, у міських і сільських школах, у різних типах навчальних закладів. Загальна тенденція, яка спостерігалася в усіх без винятку групах – рух у процесі дискусії у напрямку консенсусу. Навіть якщо група починала з від'ємного консенсусу (у деяких випадках на початку 100% учасників виступали проти 12-річки), завершувала вона з більшістю тих, хто вже був «за».

Результати дискусії залежать від достатньої кількості часу на обговорення, складу групи і від характеру питання. Консенсус можливо досягти у будь-якому випадку, але ті питання, до яких громадськість ставиться упереджено, потребують більше часу.

Крім запровадження у діяльність педагогічного колективу методу знаходження консенсусу, важливо провести додаткове

психологічне навчання (активне слухання, діалогічне мислення, комунікативні навички тощо), яке дозволить педагогам більш ефективно комунікувати та спільно розв'язувати питання.

Перспективи використання методу знаходження консенсусу в освітньому середовищі. Можна виокремити наступні зацікавлені групи, які мають різні інтереси і ставлення до освітніх інновацій: це педагоги, адміністратори освіти, батьки та учні. Ми працювали переважно з педагогами, і метод знаходження консенсусу позитивно зарекомендував себе. Наступним кроком буде залучення до участі батьків учнів та адміністраторів освіти (представники управління освіти, МОН). У своїй практичній діяльності педагоги можуть використовувати цей метод у різних форматах: як у роботі педагогічного колективу, так і у роботі педагогів з учнями та батьками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Consensus Decision Making. URL: <https://www.seedsforchange.org.uk/consensus>
2. Базові основи консенсусу. URL: https://pidruchniki.com/78515/psihologiya/bazovi_osnovi_konsensusu
3. Настольная книга по консенсусу. М.: Радикальная Теория и Практика, 2014. 248 с.
4. Підручник з ненасильницького спротиву. URL: <http://texty.org.ua/pg/chapter/Valera/read/40504/41093>
5. Іванченко С.М. Методи формування консолідованої громадської думки. Наукові студії з соціальної та політичної психології. Нац. акад. пед. наук України, Інститут соц. та політ. психології. К., 2015. С. 281–291.